

SŁAWOMIR DRYJA

BROWARY

WOJEWÓDZTWA RZESZOWSKIEGO
W LATACH 1944-1951

HISTORIA
HEREDITAS
ECCLESIA

Browary województwa rzeszowskiego
w latach 1944-1951

TOM 11

SERIA POD REDAKCJĄ

KS. DR. HAB. ANDRZEJA BRUŹDZIŃSKIEGO, PROF. UPJPII
I DR. HAB. TOMASZA GRAFFA

MIĘDZYNARODOWY KOMITET REDAKCYJNY:

KS. PROF. DR HAB. JACEK URBAN – PRZEWODNICZĄCY, POLSKA
MGR. PŘEMYSL BAR, PH.D., CZECHY
JUDR. MGR. GABRIEL LUKÁČ, SŁOWACJA
PROF. DR HAB. ZDZISŁAW NOGA, POLSKA
PROF. PHDR. JIŘÍ TRÁVNÍČEK, CZECHY
KS. PROF. DR HAB. ROBERT TYRAŁA, POLSKA
KS. PROF. DR HAB. ANDRZEJ WITKO, POLSKA

Sławomir Dryja

Browary województwa rzeszowskiego w latach 1944-1951

Kraków

Sławomir Dryja
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
ID <https://orcid.org/0000-0001-5359-3397>
✉ slawomir.dryja@upjp2.edu.pl

© Copyright by Sławomir Dryja, 2020

Recenzenci
dr hab. Grzegorz Chajko, UPJPII
dr inż. Marek Zdaniewicz, UR

Opracowanie redakcyjne
Agata Lelito

Projekt okładki
Paweł Sepielak

ISBN 978-83-8138-480-3 (druk)
ISBN 978-83-8138-481-0 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381384810>

Na okładce wykorzystano: Browar parowy hrabiego
Zdzisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu (Dzikowie)
w 1928 roku. Zbiory Narodowego Archiwum Cyfrowego

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II
w Krakowie

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87
e-mail: publishing@akademicka.pl
Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

Spis treści

I. Zakres pracy i podstawy źródłowe.....	7
II. Definicja zakresu terytorialnego województwa rzeszowskiego.....	9
III. Podstawy prawne przemian własnościowych w latach 1944-1950	11
IV. Struktury organizacyjne przemysłu fermentacyjnego.....	21
V. Podatki i opłaty obciążające przemysł piwowarski.....	29
VI. Rozwój browarnictwa w regionie rzeszowskim w latach 1900-1939 (1944).....	35
VII. Działania wojenne w regionie rzeszowskim w 1944 roku	45
VIII. Browar w Dzikowie Starym.....	51
IX. Browar w Łańcucie	79
X. Browar „Wiktoria” w Przemyśle.....	109
XI. Browar w Strzyżowie	147
XII. Browar w Tarnobrzegu	163
XIII. Browar w Węgierce	221
XIV. Browar w Zaczerniu.....	243
XV. Browar w Zarszynie.....	267
XVI. Browar w Trzciny – życie po śmierci.....	307
XVII. Podsumowanie.....	315
ANEKS. Słownik pojęć piwowarskich stosowanych na Rzeszowszczyźnie w latach 1944-1945	327

Spis treści

Bibliografia	409
Spis ilustracji.....	417
Summary	423
Indeks nazwisk	433

I. Zakres pracy i podstawy źródłowe

Przedmiotem niniejszego opracowania są dzieje przemysłu piwowarskiego, widziane przez pryzmat historii browarów działających na obszarze województwa rzeszowskiego w latach 1944-1951. Dolna granica omawianego przedziału czasowego jest dość oczywista. Wyznacza ją ustąpienie okupanta niemieckiego i organizacja administracji polskiej, co w przypadku regionu rzeszowskiego oznacza okres od lipca do września 1944 roku. Górna granica ma bardziej umowny charakter. Związana jest ona po części ze stanem zachowania źródeł, które od około 1948-1951 roku stają się niepełne lub nie zachowały się wcale, a po części – z zakończeniem przemian własnościowych, czego symbolem było powołanie w sierpniu 1951 roku Łańcuckich Zakładów Piwowarsko-Słodowniczych, w rękach których znalazły się niemal wszystkie browary regionu (na bazie browaru w Tarnobrzegu utworzono w tym samym czasie Tarnobrzeskie Zakłady Piwowarsko-Słodownicze).

Podstawę źródłową pracy tworzą zespoły dokumentów pochodzących z Archiwów Państwowych w Rzeszowie (z oddziałem w Sanoku) i w Przemyśle, uzupełnione o informacje pozyskane z Archiwów Państwowych w Katowicach (oddział w Gliwicach i Bielsku-Białej) i w Kielcach (z oddziałem w Sandomierzu), z Archiwum Narodowego w Krakowie oraz z Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Szczególne znaczenie mają zespoły akt Rejonowych Urzędów Akcyzowych w Jarosławiu, Lubaczowie i w Sanoku, Rejonowych Urzędów Likwidacyjnych w Jarosławiu, Lubaczowie, Przemyśle, Rzeszowie i w Sanoku, Starostw Powiatowych, Powiatowych Rad Narodowych, Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie, rzeszowskiej delegatury Najwyższej Izby Kontroli, Wojewódzkiej Izby Rolniczej w Rzeszowie, Wojewódzkiej Komisji ds. Upaństwowienia Przedsiębiorstw w Rzeszowie, oddziałów Narodowego Banku Polskiego, a także sądów różnego szczebla. Wiele cennych informacji zawiera zespół Państwowego Zjednoczenia Przemysłu Piwowarskiego w Gliwicach, przechowywany w gliwickim

oddziale Archiwum Państwowego w Katowicach. W sandomierskim oddziale Archiwum Państwowego w Kielcach znajdują się dokumenty związane z browarem w Dzikowie (Tarnobrzegu)¹. Istotne informacje zawarte są w zbiorach dokumentujących pracę administracji centralnej zgromadzonych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Pozostałe materiały mają marginalne, uzupełniające znaczenie².

¹ W dalszej części opracowania browar w Dzikowie określany będzie jako browar Tarnobrzeg, w celu rozróżnienia i uniknięcia pomyłek z browarem w Dzikowie Starym.

² Szczegółowy wykaz archiwów, zespołów i jednostek umieszczony jest w opisie bibliograficznym na końcu opracowania.

Przemysł piwowarski na terenach dzisiejszej Polski zaczął działać w lipcu 1944 roku. Browary uruchamiano w miarę przesuwania się frontu, często na potrzeby oddziałów wojskowych. Do najwcześniej otwartych zakładów należały te położone na terenie województw lubelskiego i rzeszowskiego. Wedle przyjętej nieco później nomenklatury dochodziło do tego „samorzutnie” – np. dzięki zaangażowaniu załogi browaru, miejscowej administracji czy dotychczasowych właścicieli. Działano bez wytycznych centralnych oraz – najczęściej – przed odtworzeniem się organów kontroli skarbowej.

Położone na Rzeszowszczyźnie browary należały do grupy najszybciej uruchomionych na terenie Polski w powojennych granicach. Jeszcze w sierpniu produkcję wznowiono w Przemyśle, Strzyżowie i Węgierce, niewiele później w Łąncucie, zaś we wrześniu w Tarnobrzegu. W grudniu działalność rozpoczął browar w Zarszynie, a w browarze w Zaczerniu pierwsze warki ugotowano w lutym 1945 roku. Najpóźniej uruchomiony został zakład w Dzikowie Starym. Nastąpiło to w kwietniu lub maju 1945 roku. W 1944 roku w browarach Rzeszowszczyzny uwarzono niemal siedem i pół tysiąca hektolitrow piwa.

W 1946 roku odnotowano 123 działające w Polsce browary. Główną rolę odgrywał sektor państwowy, uzupełniony produkcją browarów z sektora spółdzielczego i prywatnego. Z końcem 1950 roku rozpoczął się proces tworzenia nowych struktur organizacyjnych. Wiązało się to z faktyczną likwidacją sektora spółdzielczego i prywatnego, browary podporządkowano Centralnemu Zrzeszeniu Przemysłu Piwowarsko-Słodowniczego. Wówczas to powołano do życia Łąncuckie Zakłady Piwowarsko-Słodownicze, które przejęły browary w Strzyżowie, Zaczerniu, Zarszynie i Przemyśle. Na bazie browaru w Tarnobrzegu utworzono Tarnobrzeskie Zakłady Piwowarsko-Słodownicze. Małe browary w Dzikowie Starym i Węgierce były już wówczas nieczynne.

W książce przedstawiono trudny okres przemian powojennych zachodzących w przemyśle piwowarskim. Losy browarów położonych na terenie województwa rzeszowskiego są znakomitą ilustracją tego procesu.

Uniwersytet Papieski
Jana Pawła II
w Krakowie

<https://akademicka.pl>

